

Friesland anders in beeld

Friesland vierde deze zomer feest, want het is dit jaar vijfhonderd jaar geleden dat een centraal bestuur in deze provincie werd ingesteld. Ter herdenking van dit feit gaf PTT Post op 9 juni een postzegel uit. Een goede reden om onze in Friesland wonende medewerker een actueel artikel te laten schrijven over de provincie die wij zo goed kennen van de Elfstedentocht.

LEEWARDEN

25. VI. 80

NEDERLAND

* 60

CENT

FR10459

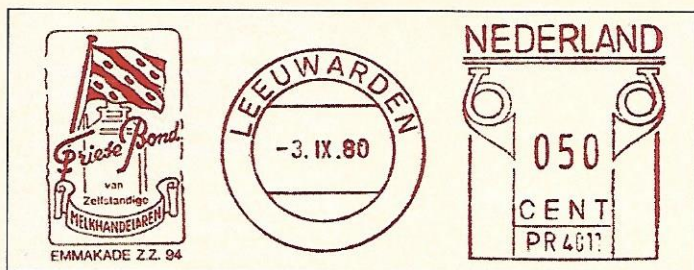
nederland 80

fryslân 1498-1998

500 jaar centraal bestuur

The map shows the coastline of Friesland with various towns labeled, including Sneek, Leeuwarden, Delfzijl, and Dronkelen. The text 'nederland 80' is written in blue, 'fryslân 1498-1998' in red, and '500 jaar centraal bestuur' in black.

539

Afbeelding 4

Afbeelding 5

Afbeelding 6

dingen zijn te vinden in vroegere frankeerstempels van twee Friese instellingen, het Sportcentrum Friesland en de Fryske Akademy (afbeelding 3), het wetenschappelijk instituut in Friesland. In het tweede geval gaat het om een onderdeel van het zegel van de vroegere universiteitsbibliotheek in Franeker.

De Friese vlag heeft zeven schuine banen, die afwisselend kobaltblauw en wit van kleur zijn. De witte banen zijn beladen met zeven scharlakenrode plompebladeren: respectievelijk twee, drie en twee. Friese bedrijven en instellingen gebruiken de plompebladeren niet zelden als symbool in logo's, op briefpapier en dergelijke en ook in combinatie met hun naam. Een bekend Fries zuivelbedrijf gebruikt de Friese vlag nog steeds als handelsmerk voor zijn producten. Dit gebruik is ook terug te vinden in frankeerstempels, waarvan de meeste helaas niet meer in gebruik zijn. Eén van de mooiste afbeeldingen is die in het frankeerstempel van de Friese Bond van Zelfstandige Melkhandelaren (afbeelding 4). De meest originele combinatie vinden we in het frankeerstempel van de Friese afdeling van de Partij van de Arbeid: de Friese vlag en de rode roos samen in één vuist.

FRIESLAND EN HET WATER

Water speelt in Friesland – vooral economisch gezien –

een belangrijke rol, met name in de toeristische sector. De Friese meren (dertien grote en zeventien kleine, samen goed voor zo'n 5.600 hectare water) bieden volop gelegenheid tot het beoefenen van de watersport. Watersport is wellicht het bekendste Friese 'product'; diverse gemeenten presenteren zich in hun frankeerstempel dan ook als watersportgemeente. Leuke voorbeelden zijn het stempel van de vroegere gemeente Utingeradeel te Akkrum ('Hart van het Friese waterland', afbeelding 5), later gevolgd door een Friese versie (*Hert fan it Fryske wetterlân*) van de gemeente Boarnsterhim en dat van de voormalige gemeente Doniawerstal te Langweer. De gemeente Sneek prees zich vele jaren aan als industriekern en watersportcentrum; deze vorm van combinatie is bij gemeenten heel gebruikelijk. De indirecte verwijzing van buurgemeente Wymbritseradiel roept tevens een kenmerkend beeld van Friesland op: 'Groene weiden – witte zeilen'.

De ligging aan de voormalige Zuiderzee kreeg tot dusver echter nauwelijks filatelistische aandacht. Gelukkig gebruikte de Friese VVV bij het 50-jarig bestaan van de Afsluitdijk een bijzondere frankeerstempel (afbeelding 6). In Noord-Holland deed de gemeente Wieringen overigens hetzelfde. Friesland wordt door het Prinses Margrietka-

naal doorsneden; dat dient als vaarweg voor de grote scheepvaart van Eemmond naar IJmond. Ligging aan zo'n verbinding is een belangrijke vestigingsfactor voor bedrijven; de in oostelijk Friesland gelegen gemeente Achtkarspelen beklemtoonde dat in de jaren zestig met een frankeerstempel: 'Industriekern Kootstertille – gelegen aan groot-scheepsvaarwater'.

Dat Friesland een zeehaven rijk is, kan worden afgeleid uit een het frankeerstempel dat de gemeente Harlingen ooit gebruikte: 'Frieslands zeehaven' (afbeelding 7).

Het Waddengebied, één van Europa's grootste natuurgebieden, wordt jammer genoeg herhaaldelijk door de mens bedreigd. Hieraan 'danken' we Nederlandse series als 'Bedreigde dieren' uit 1985 met bijvoorbeeld een 'zwarte' zeehond. De processen over de proefboringen in de Waddenzee tonen aan dat de bedreigingen blijven bestaan. Het advies 'Wees wijs met de Waddenzee' in het frankeerstempel van de Vereniging tot Behoud van de Waddenzee in Harlingen (afbeelding 8) blijft dus actueel².

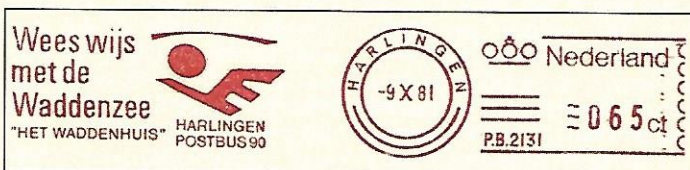
RECREATIE/TOERISME

Friesland mag al vele jaren rekenen op de belangstelling

van vakantiegangers, maar die aandacht neemt nog toe als er een Elfstedentocht is gehouden – er is dan sprake van een soort 'nailleffect'. Nu heeft Friesland ook wel het nodige te bieden. Behalve talrijke watersportmogelijkheden en andere recreatieve mogelijkheden in Friesland, doen vooral de Friese Waddeneilanden het goed. Gelukkig zijn het nog steeds echte eilanden; van massatoerisme is daarvoor nauwelijks of geen sprake. Gemeenten en VVV's prijzen de Waddeneilanden uiteraard in frankeerstempels aan. Ameland deed dat met 'Vakantie-paradijs', 'Winter-Zomer Herfst-Lente Op Ameland méér vakantie-rente!!' (afbeelding 9), 'Waddendiamant' en 'Gecomposeerd door de zee'. Schiermonnikoog, vooral in trek bij Groningers, noemde het eiland een 'Oase van rust' en 'Noordzee-Badplaats sinds 1866'. Het huidige stempel wijst er op dat het eiland de status van Nationaal Park heeft. Het grotere en daardoor drukker Ter-schelling is volgens de VVV 'mooi in voor- en nazomer' (afbeelding 10), terwijl de gemeente het houdt op 'vakantie-eiland'. De VVV van Vlieland spreekt van 'Vlieland-Vakantieland' (afbeelding 11). De gemeente weet de waarde van

Afbeelding 7

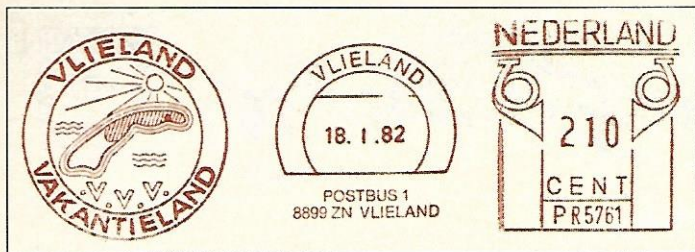
Afbeelding 8

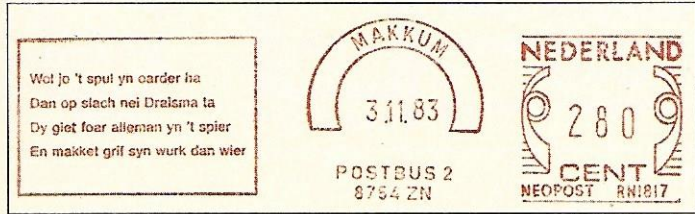
Afbeelding 9

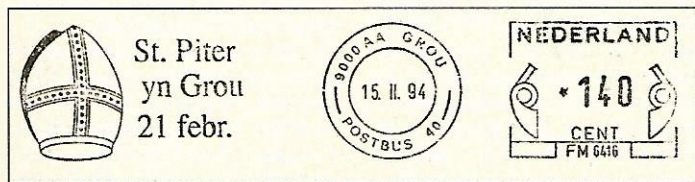
Afbeelding 10

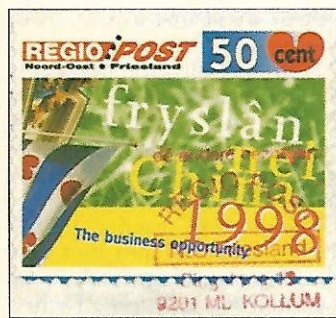
Afbeelding 11

Afbeelding 12

Afbeelding 13

Afbeelding 14

het kleinste Waddeneiland goed in te schatten: 'Vlieland – eiland van rust en ruimte'. Binnen het bestek van dit artikel past geen uitgebreide behandeling van alle musea, bezienswaardigheden, attracties en evenementen. Slechts echte toppers kunnen filatelistisch worden geïllustreerd, zoals de Oldehove te Leeuwarden, de Friese scheve toren van Pisa. Die is trouwens sinds enkele maanden weer in volle glorie te bewonderen en te beklimmen. Het Eisenga planetarium in Franeker kreeg in 1994 een eigen zegel³.

CULTUUR

Zoals gemeld is Friesland een provincie met een eigen taal. Het Fries stamt af van het Germaans, waarvan het zich eerder als zelfstandige taal heeft losgemaakt dan het Nederlands. Het Fries is verwant aan het Nederlands, maar ook aan het Engels en het Duits. Niet-Friezen doen soms wat lacherig over het gebruik van het Fries. Typierend is dat kortgeleden zelfs in de Tweede Kamer nog met gelach werd gereageerd op de mededeling van de voorzitter dat de eed of

belofte ook in het Fries mocht worden afgelegd. Hoe belangrijk het Fries voor het bijzondere karakter van Friesland is, heeft de dichter Ed. Hoornik treffend verwoord in het kwatrijn 'Friesland'⁴:

*Niet in mijn dorpen en mijn elf steden,
Niet in mijn meren en mijn heerlijkheden
Ben ik het meest mij mijzelf, maar in mijn taal:
Het instrument waardoor ik ademhaal.*

Voor de filatelistische weerslag van het Fries moeten we het vooral hebben van frankeerstempels van (overheids-)instellingen en bedrijven. Een paar voorbeelden.

De gemeente Littenseradiel prijst de plattelandssituatie aan in een leuk stempel met de tekst 'Gemeente Littenseradiel as freon tusken de stêden' (Gemeente Littenseradiel als vriend tussen de steden). De gemeente Dantumadeel heeft jarenlang een stempel gebruikt met de eerste regel van de Wâldsang, het volkslied van de Friese Wouden: *Moai sûnder wjeargea binne de Wâlden* (Mooi zonder weerge zijn de Wouden). Het bedrijfsleven laat zich ook niet onbetuigd. Veevoederfabriek Sikma uit Oenkerk prijst zijn producten aan met de tekst *In tûke boer brûkt Sikma's foer!* (Een slimme boer gebruikt Sikma's voer!). Aannemersbedrijf Draisma uit Makkum zoekt het in vierregelige rijmpjes, aanvankelijk in het Nederlands, maar later in het Fries (afbeelding 12):

*Wol jo 't spul yn oarder ha
Dan op slach nei Draisma ta
Dy giet foar alleman yn 't spier
En makket grif syn wurk dan wier.*

Dat kan ongeveer als volgt worden vertaald:

*Wilt u uw spullen in orde hebben
Dan direct naar Draisma toe
Die gaat voor iedereen aan het werk
En maakt zijn werk vlot klaar.*

Vraag filatelisten welke typisch Friese zegels PTT Post heeft uitgegeven en de kans is groot dat menig een de twee postzegels noemt die in 1966 werden uitgegeven ter gelegenheid van de 300e sterfdag van Gysbert Japicx (1602-1666), de eerste bekende Friese dichter en grondlegger van de Friese literatuur. Een zegel met een Friese tekst was destijds zeker iets bijzonders. Mogelijk kwam het daardoor dat de ontwerper een fout maakte bij de zegel van 12+8 cent. De tekst begint met *Ich*, maar dat had moeten zijn *Ick*.

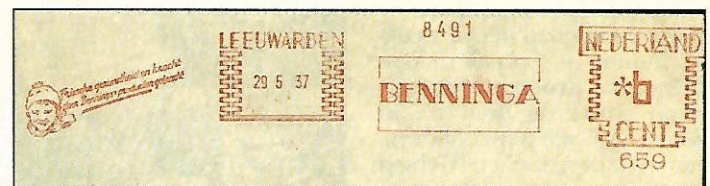
De Sinterklaasviering in Friesland maakt duidelijk dat deze provincie werkelijk anders is. Het opmerkelijkste verschil is dat men in Grou op 21 februari (!) het Sint Pieterfeest viert, zoals blijkt uit een frankeerstempel van de gemeente Boarnsterhim (afbeelding 15). Niet onvermeld mag blijven dat in het verleden op de Friese Waddeneilanden rond het Sinterklaasfeest een stukje folklore is ontstaan met een geheel eigen sfeer. Op zich is dat niet zo vreemd, want juist in de wintermaanden vormen

de dorpen op deze eilanden nog vrij gesloten gemeenschappen. Ook nu nog zijn toeristen – voorzover begin december aanwezig op de eilanden – niet welkom bij deze dorpsfeesten.

MADE IN FRIESLAND

Het Friese bedrijfsleven is voor een belangrijk deel gericht op export naar alle delen van de wereld. Niet voor niets bracht een Friese handelsmissie onder leiding van Commissaris van de Koningin Loek Hermans in april een bezoek aan China. Vijf Friese stads- en regiopostdiensten gaven ter gelegenheid daarvan elk twee zegels (samen in een velletje van tien zegels) uit (afbeelding 14).

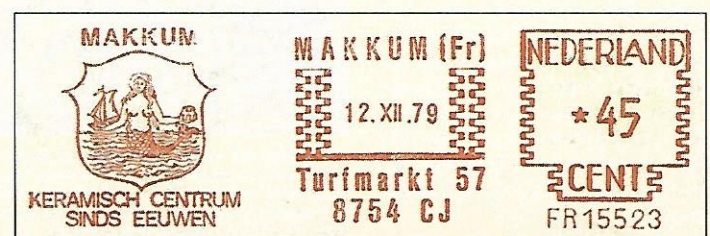
Een staalkaart van Friese producten treffen we aan in frankeerstempels. Een selectie uit het ruime en veelzijdige aanbod. De zuivelindustrie is vanouds een belangrijk onderdeel van de Friese economie. Het Friese stamboekvee is een belangrijk exportartikel. Een voorbeeld daarvan werd niet alleen afgebeeld op de bekende doorloper uit 1974, maar ook op de zegel 'Tien voor Europa' uit 1995. Zuivelproducten worden al sinds de jaren dertig in frankeerstempels aangeprezen, waarbij de verandering van stijl in de reclame teksten in de loop der jaren opvalt. Uit 1937 dateert een stempel van Benninga's Friesche Margarinefabrieken in Leeuwarden met de tekst 'Friesche gezondheid en kracht door Benninga's producten gebracht' (afbeelding 15). In de frankeerstempels

Afbeelding 15

Afbeelding 16

Afbeelding 17

van Frico in Leeuwarden ligt het accent op de reclame voor kaas. In de jaren zestig werd een typisch op het buitenland gericht stempel gebruikt met het woord kaas in vijf talen (Duits, Nederlands, Engels, Spaans en Frans). Al iets 'pittiger' is de tekst 'Frico is de gouden plak waard', maar pas leuk werd het omstreeks 1970. Toen werd een muis geïntroduceerd die met een *big smile*, een knoop in z'n staart en een opgeheven vinger attendeerde op de tekst 'Frico - kaas met een grote K'. Dit stempel werd na een paar jaar gevolgd door een stempel met dezelfde muis, maar nu met de slogan 'niet vergeten... Fricoten' (afbeelding 16). Bij gebrek aan een zakdoek legt de muis een knoop in zijn staart ('niet vergeten'). Handig en verstandig, maar dat word je ook als je kaas eet...

Friesland heeft een belangrijke - en winstgevend! - vestiging van Philips binnen zijn grenzen. Het stempel van deze in Drachten gevestigde onderneming luidt *The success of a unique system 50 Philishave*. Het Makkumer aardewerk werd in 1978 zelfs een postzegel waardig geacht. Daar past uitstekend het frankeerstempel met de tekst 'Makkum keramisch centrum sinds eeuwen' van Tichelaars Koninklijke Makkumer Aardewerk- en Tegelfabriek bij (afbeelding 17).

Stempels met een Engelse tekst zijn al lang geen uitzondering meer. Een leuk voorbeeld is het stempel van zeilmakerij Molenaar uit Grou met de tekst *I catch the wind with Molenaar!*. Maar er zijn meer stempels waarin de reclameboodschap in een vleugje humor is verpakt, zoals 'Worst van Kroon is buitengewoon' (met de twee o's in Kroon als worsten), 'Bovenaan in ondergoed' en 'Geheid beter' (van een in fundaties gespecialiseerd bedrijf).

En misschien herinnert u zich ook het STER-spotje nog, waarin een heel dorp aan de koffie zit - met koek van een bekende Friese koekproducent: 'Dat gaat erin als Ketel-lapper'.

DIT WAREN OOK FRIEZEN

Bekende Nederlanders van Friese afkomst zijn er volop, zoals Pia Dijkstra van het NOS-journaal en Wim Duisenberg, de veelbesproken eerste directeur van de Europese Centrale Bank. Laatstgenoemde maakt trouwens nog wel een kansje om ooit eens op een postzegel te worden afgebeeld.

Maar ook als het gaat om Friezen die nu al filatelistisch zijn

vereeuwigd kunnen we een aardig lijstje aanleggen. Postzegels voeren daarbij de boventoon, maar er is meer.

Op de Zomerzegel van 12¹/₂+3¹/₂ cent uit 1939 is Pieter Stuyvesant afgebeeld, die bekendheid kreeg als de stichter van Nieuw-Amsterdam, het huidige New York. Hij werd ook op een Amerikaanse zegel afgebeeld, zij het om een geheel andere reden. Hij richtte namelijk in 1648 de eerste vrijwillige brandweer in Amerika op; vandaar de verschijning van de Amerikaanse zegel van 3 c. uit 1948. Stuyvesant werd ook afgebeeld op een zegel van 75 c. die de Nederlandse Antillen in 1982 uitgaven in het velletje '200 jaar betrekkingen Nederland-Vereinigde Staten'. Lange tijd nam men aan dat Stuyvesant in 1592 in Scherpenzeel bij Wolvega werd geboren. De gemeente Weststellingwerf gebruikte lange tijd een frankeerstempel met portret van Stuyvesant en de tekst 'Land van Pieter Stuyvesant'. De laatste tijd wordt er over getwist waar de wieg van Stuyvesant stond; deskundigen beweren dat hij niet in Scherpenzeel, maar in Peperga werd geboren. Pikant detail is dat zowel het op de Nederlandse zegel vermelde geboorte- als sterfjaar (1610-1682) onjuist zijn. Dit had moeten zijn 1592-1672.

Op de zegel van 25 c. uit de bekende Zeeheldenserie uit 1943-1944 is Tjerk Hiddes de Vries (1622-1666) afgebeeld. Hij werd geboren in Sexbierum. Deze vlootvoogd had een

Afbeelding 18

Afbeelding 19

belangrijk aandeel in de Vierdaagse Zeeslag.

De Leeuwarder J.C. Schroeder van der Kolk (1797-1862) was een bekend psychiater. Door zijn toedoen kwam in 1841 de eerste Krankzinnigenwet tot stand. Zijn portret is afgebeeld op de zegel van 12 cent in de serie 'Geestelijke volksgezondheid' uit 1960. Anna Maria van Schuurman (1607-1678), afgebeeld op de Zomerzegel van 40+20 cent uit 1978, mocht zich een groot deel van haar leven verheugen in internationale belangstelling. Zij stond in contact met vorsten en vorstinnen, met geleerden uit geheel Europa (zoals Descartes) en met allerlei schrijvers uit haar tijd, zoals Jacob Cats en Constantijn Huygens. Later leidde ze een teruggetrokken leven. Ze stierf in 1678 in het Friese Wieuwerd.

In de serie Nederlandse politici uit 1980 is Pieter Jelles

Troelstra (1860-1930) op de zegel van 50 cent afgebeeld. Hij was niet alleen politicus, maar ook Fries dichter.

Op de zegel van 45 cent, uitgegeven in 1982 ter gelegenheid van het eeuwfeest van de Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond (KNSB) is een wedstrijdschaatser afgebeeld. Het is het silhouet van de bekende Friese schaatskampioene Atje Keulen-Dijkstra.

Ook de Zomerzegel van 70+30 cent uit 1983 heeft een Fries tintje. Afgebeeld is het portret dat Rembrandt van zijn vrouw Saskia van Uylenburg, geboren in Leeuwarden, maakte.

Graficus M.C. Escher (1898-1972), die op 7 juli met een postzegel werd geëerd, is in Leeuwarden geboren. Escher ontwierp ook de twee Nederlandse postzegels ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de UPU, die in 1948 verschenen.

Eveneens van Friese afkomst is de schrijver Simon Vestdijk (1898-1971); hij werd in Harlingen geboren. Ook hij werd op 7 juli op een postzegel afgebeeld.

Bonifatius en Mata Hari werden al behandeld in het artikel over de Elfstedentocht dat eerder in dit blad verscheen.

FRIESLAND BUITEN FRIESLAND

Je moet er eindeloos veel materiaal voor doorworstelen, maar dan kom je Friesland ook buiten Friesland tegen. Dat geldt speciaal voor frankeerstempels (afbeelding 18). Er is inmiddels een redelijk aantal stempels met straatnamen die een relatie met Friesland hebben. Zo is er een Friese straatweg in Groningen, een Friesestraat in Coevorden, een Frieseweg in Alkmaar, een Friesewal in Zwolle en een Friezenstraat in Rosmalen. In Scheveningen bestaat een Vlielandsestraat, en Pijnacker heeft een Vlielandseweg. Ook plaatsnamen komen voor. Gouda heeft een Stavorenweg, terwijl Deventer

Afbeelding 20 - zegels met een Fries tintje. Op de bovenste rij van links naar rechts: detail van een eeuwigdurende kalender van Ameland, Pieter Stuyvesant, Saskia van Uylenburg en het profiel van Atje Keulen-Dijkstra. Tweede rij: Pieter Jelles Troelstra, Skûtsjesilen, de zwarte zeehond en de Elfstedentocht. Derde rij: J.C. Schroeder van der Kolk, Bonifatius, Tjerk Hiddes de Vries, Stavoren/Staveren en Makkums aardewerk. Onderste rij: tweemaal aandacht voor Gysbert Japicx, stamboekvee, Anna Maria Schuurmans en Willem Barentsz.

nog een Staverenstraat (in de oude spelling) heeft.

Een aardige aanwinst is het stempel van een Amsterdamse verzekeringsmaatschappij met een afbeelding van de Terschellinger vuurtoren 'Brandaris'. Maar ècht leuk is het stempel van het Hilton Hotel in Rotterdam (afbeelding 19). Volgens dit stempel heeft het hotel een *Hindeloopen Corner*. Zouden Friezen daar reductie krijgen?

Friesland heeft een bijzondere relatie met de Verenigde Staten, want in 1782 erkende de Friese Staten als eerste in Nederland de onafhankelijkheid van deze natie. De bijzondere zegel van 75 cent, uitgegeven in 1976 ter gelegenheid van de 200-jarige onafhankelijkheid van de Verenigde Staten, heeft een Fries tintje. Afgebeeld is een detail van de circa 200 jaar oude, uit hout gesneden en beschilderde eewigdurende kalender, afkomstig van Ameland. Douwe Egberts in Joure gebruikte een bijzonder frankeerstempel ter gelegenheid van twee eeuwen Amerika.

FRIESLAND OP DE KAART

Met de uitgifte van de *Fryslân 500*-zegel heeft PTT Post Friesland op de kaart gezet.

Dat werd het gezelschap dat op maandagmiddag 8 juni in het provinciehuis in Leeuwarden aanwezig was voor de officiële presentatie van deze zegel, op charmante wijze onder de aandacht gebracht door de bekende Friese actrice Leny Dykstra. Ter afsluiting van de presentatie zong zij in het Fries een speciaal voor deze gelegenheid gecomponeerd lied met als Nederlandse titel 'Fryslân op de kaart' met in het refrein de volgende tekst:

De PTT zet

Dat gaan we bezegelen

Ons Friesland na 500 jaar op de kaart

Nu kunnen wij eindelijk

Met de groten ons spiegelen

Ook al is 't maar op postzegelformaat.

Maar ook zonder deze zegel scoort Friesland filatelistisch gezien uitstekend, zeker ten opzichte van de andere Noordelijke provincies. Een voorzichtige telling levert ongeveer veertig zegels op die een relatie met Friesland hebben (afbeelding 20). Groningen moet het met ongeveer de helft daarvan doen, terwijl de score van Drente (zes zegels) aan de magere kant is. Zou dat zijn omdat Friesland – zo-

als het in het *Frysk Folksljet* (Fries Volkslied) wordt aangeduid – *it bêste lân fan d'ierde* (het beste land op aarde) is?

Noten:

¹: *Eindelijk: De tocht der tochten – Elfstedentocht ook filatelistisch te rijden* door D. Veenstra; artikel in 'Philatelie' van februari 1997, pagina's 105 tot en met 110.

²: Een deel van het Lauwersmeer-gebied is ook Fries. Zie het artikel *Vijfentwintig jaar geleden: Lauwerszee werd Lauwersmeer* door D. Veenstra;

'Philatelie' van juli/augustus 1994, pagina's 548 tot en met 551.

³: *Eisenga's planetarium: het zonnestelsel in de woonkamer* door D. Veenstra; artikel in 'Philatelie' van juni 1994, pagina's 456 tot en met 459.

⁴: Poëziebundel *Dit is myn lân*; uitgave van de provincie Fryslân ter gelegenheid van de jaarwisseling 1997-1998.

ALBRECHT TABOE OP ZEGEL

Toen de Provinciale Staten van Friesland een paar jaar geleden besloten Friesland in *Fryslân* om te dopen, vond het FNP-Statelid Jan van der Baan dat een postzegel waard. Maar toen hij hoorde dat de stichting *Fryslân 500* van plan was haar logo bij PTT Post voor te dragen als afbeelding op een speciale postzegel, was *Fryslân* te klein voor zijn verontwaardiging. Op dat beeldmerk, zo lichtte stichtingsvoorzitter Loek Hermans toe, 'zie je hertog Albrecht van Saksen opduiken uit het verleden en zijn blik richten op de toekomst van Friesland.'

De *Fryske Nasjonale Partij* vond dat Albrecht – de eerste Saksische overheerser van Friesland – onder geen beding op een postzegel mocht verschijnen. Dat zou kunnen leiden tot ongewenste spanningen onder de Friese bevolking!

